

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties (BZK)
Dhr. F.G. Licher
Postbus 20011
2500 EA 'S-GRAVENHAGE

Datum
12 september 2023
Kenmerk
PEN/U202300623
Telefoon
06-18951356
Bijlage(n)
Bijlage 1

Onderwerp

Consultatiereactie 'Specifieke Uitkering versnelling natuurinclusief isoleren'

Geachte heer Licher,

Op grond van de Code Interbestuurlijke Verhoudingen sturen wij u hierbij onze consultatiereactie op de conceptregeling Specifieke Uitkering versnelling natuurinclusief isoleren.

We merken dat het onderwerp enorm leeft bij gemeenten. Deze zomer hebben we met meer dan 140 gemeenten gesproken over de regeling. Gemeenten konden aangeven wat hun zorgpunten zijn en hoe zij de regeling graag verbeterd zien. Deze input hebben wij meegenomen in deze reactie. Onze inzet is gericht op het komen tot een meer effectieve regeling. Want de urgentie is enorm. Aankomende winter voorzien we dat nog meer van onze inwoners zich in de schulden moeten steken om hun energierekening te betalen. Een winter zonder energietoeslag en zonder prijsplafond. Om deze mensen te helpen is isolatie van woningen een goede methode. Zonder een ontheffing op de Wet natuurbescherming zijn echter veel isolatiewerkzaamheden wettelijk niet toegestaan. En een (tijdelijke) gebiedsontheffing op basis van een (pre-)SMP is de enige manier waarop dit voor woningeigenaren haalbaar is.

We roepen daarom het rijk op om meer regie te voeren en te komen tot eenduidige uniforme aanpakken en duidelijkheid voor onze inwoners, voor onze gemeenten, voor de isolatiebranche en tegelijk om de biodiversiteit te beschermen en een impasse in de energietransitie te voorkomen. We willen er graag op wijzen dat voor ons deze snelheid niet alleen zit in het verkrijgen van middelen, maar vooral ook in het op de korte termijn wegnemen van grote obstakels en onduidelijkheden. Voor het benutten van beschikbare middelen pleiten wij voor een zorgvuldig en toekomstbestendig proces.

Achtergrond en relevantie

In de komende jaren komt 1,15 miljard euro beschikbaar voor gemeenten om hun woningeigenaren met een slecht energielabel en lage inkomens te helpen met het isoleren van hun woning. Wij waarderen deze middelen enorm omdat het kwetsbare inwoners helpt en tegelijkertijd de energietransitie verder brengt. De eerste tranche staat open en gemeenten werken op dit moment hun lokale isolatieaanpak uit. Deze zomer heeft de RvS echter een hele duidelijke uitspraak gedaan rondom natuurinclusief isoleren, welke van grote invloed is op de gemeentelijke aanpakken rondom het NIP. Het isoleren van de spouw (en mogelijk dak, glas/kozijnen en ook vloer) is in bijna alle gevallen niet mogelijk zonder (jaarrond) onderzoek door een ecooloog en een ontheffing van de provincie. Wij kunnen en mogen niet om deze gerechtelijke uitspraak en de onderliggende landelijke en Europese wetgeving heen. De kosten die dit met zich meebrengt zijn voor een particuliere woningeigenaar vele malen hoger dan de isolatie zelf. De breed gedeelde oplossing hiervoor is het door de gemeente opgestelde Soortenmanagementplan (SMP). Met deze SMP kan de gemeente een gemeentebrede ontheffing aanvragen bij de provincie voor de isolatiewerkzaamheden. Het opstellen van een SMP en aanvragen van de ontheffing is echter geen wettelijke taak voor gemeenten. Zij kunnen deze op zich nemen, mits daarvoor voldoende financiering beschikbaar is en andere randvoorwaarden zijn ingevuld. Deze regeling zou in deze financiering moeten voorzien.

De regeling

Gemeenten geven aan dat zij zich zorgen maken over de huidige invulling van de regeling. Wij zijn daarmee van mening dat de regeling rigoureus aanpast moet worden. In deze reactie beschrijven we een door onze achterban breed gedragen voorstel voor een verbeterde regeling. Hierin komen alle voor ons cruciale randvoorwaarden terug die nodig zijn om een succes te maken van de regeling en daarmee zo snel mogelijk uit de impasse te komen die is ontstaan voor de isolatieopgave.

Ons voorstel:

- Er moeten **extra middelen beschikbaar** komen zodat gemeenten voldoende dekking krijgen voor het opstellen van de SMP. Desnoods met middelen uit het NIP zelf, zodat isolatiewerkzaamheden niet stil komen te liggen;
- Er moet een **landelijke regeling** komen waarbij gemeenten geld kunnen aanvragen bij RVO. We gaan hierbij uit van het principe first come first serve;
- Gemeenten krijgen **minimaal 80% dekking** voor het SMP traject om te komen tot een ontheffing;
- We pleiten hierbij voor een strakke afbakening van de regeling tot enkel **komen tot SMP en ontheffing (incl. monitoring)**. Hieronder vallen niet de mitigerende maatregelen en pre-SMP. Hiervoor zijn aanvullende middelen nodig. Dit zodat zo veel mogelijk gemeenten nu met de bestaande middelen tot een SMP en ontheffing kunnen komen;
- Het bedrag dat gemeenten kunnen ontvangen per tranche wordt gemaximaliseerd tot **3 a 4 ton. De rest kan de gemeente voorschieten** (met garantie dat ze dat terug krijgen) zodat beschikbare middelen over meer gemeenten verdeeld kunnen worden;
- Per uiterlijk 1 jan 2024 moet er een **extra regeling starten voor gemeenten voor de mitigerende maatregelen en pre-SMP**. Dit kan een aanvulling zijn op de bestaande SPUK lokale aanpak isolatie, waarvoor gemeenten vanaf volgend jaar een tweede tranche kunnen aanvragen;

- Voor het einde van het jaar (2023) moet er een **landelijk model (pre-)SMP** zijn zodat alle gemeenten op een vergelijkbare wijze aan de slag kunnen en duidelijkheid ontstaat voor alle betrokkenen;
- Indien mogelijk, kunnen gemeenten die al een ontheffing hebben op basis van een SMP ook subsidie krijgen met terugwerkende kracht tot oplevering van het SMP tot uiterlijk 2021;
- Maatregelen die de woningeigenaar extra moet nemen, moeten via de ISDE worden vergoed.

Hieronder lichten we ons voorstel stapsgewijs graag toe.

1. Dit jaar nog extra middelen beschikbaar voor gemeentelijke SMP's (en pre-SMP's)

Wij waarderen de 40 miljoen euro die het Ministerie van BZK op korte termijn beschikbaar stelt waarmee gemeenten SMP's kunnen opstellen. Ons eerste en wellicht belangrijkste punt is echter dat dit bedrag voor het opstellen, uitvoeren en monitoren van SMP's, laat staan voor pre-SMP aanpakken, in alle gemeenten veel te laag is. Grote gemeenten lopen aan tegen kosten tot boven de 1 miljoen euro. We hebben voorgerekend dat de beschikbare 40 miljoen ongeveer vergelijkbaar is met de kosten die de grootste 40 steden van Nederland samen maken. De 40 miljoen euro die deze SPUK beschikbaar stelt, staat daarmee niet in verhouding tot de kosten die alle gemeenten moeten maken.

Zonder gebiedsdekkende ontheffing, en dus een SMP en pre-SMP, kunnen gemeenten de NIP middelen niet of nauwelijks wegzetten. Daarmee staat het huidige bedrag ook niet in verhouding tot de 4 miljard euro die beschikbaar is voor het NIP of de 1,15 miljard euro voor de lokale aanpak isolatie.

Wij bepleiten daarom om z.s.m. extra middelen beschikbaar te stellen en deze desnoods uit de middelen voor het NIP te halen. Wij vinden dit een pijnlijke keuze omdat dit voor ons betekent dat er minder woningeigenaren geholpen kunnen worden met isolatie en energiearmoede, maar zijn genoodzaakt tot dit soort suggesties omdat de isolatie in Nederland anders geheel stil komt te liggen.

2. Landelijke regeling: middelen direct naar gemeenten

Ons voorstel is als volgt:

- Kom met een landelijke regeling waarbij gemeenten geld kunnen aanvragen bij RVO;
- Uitgaande van het principe first come first serve;
- Hiermee hebben gemeenten een level playing field, ongeacht onder welke provincie ze vallen;
- Het inregelen van deze regeling kost op landelijk niveau extra tijd, maar levert tijdswinst op voor gemeenten en daarmee in de uitvoering. Wij geloven dat de regeling het beste nu zorgvuldig opgesteld kan worden. Bij volgende tranches zijn de spelregels niet meer te veranderen.

Onderbouwing

Beschikbare middelen zijn voor het overgrote deel nodig bij gemeenten (40 van de 44 miljoen). Van groot belang is dat zij zo snel mogelijk SMP's op kunnen stellen, een ontheffing aan kunnen vragen, en in een later stadium de SMP kunnen uitvoeren en beheren. De sleutelpositie die gemeenten hebben in deze opgave komt echter niet tot uitdrukking in de tekst van de huidige consultatieversie van de SPUK.

Gemeenten hebben grote zorgen of de middelen wel snel, eerlijk en transparant bij hen terecht komen. Maar liefst 74% van de deelnemende gemeenten in onze bijeenkomsten gaven aan dat de middelen direct naar gemeenten moeten gaan. Daarbij vond 16% dat het via de provincie moest lopen en 10% koos de optie anders/weet ik niet. Bij de laatste categorie bleek bij navraag ook de voorkeur om het via gemeenten te laten lopen.

Redenen die gemeenten geven voor een directe subsidie, bijvoorbeeld via RVO in plaats van via de provincie, zijn:

- a. De benodigde snelheid om te isoleren: Eén landelijke regeling is sneller opgezet dan wanneer 12 provincies hun eigen regeling en verdeelsleutel opstellen. In de regeling staat tevens dat provincies tot 31 dec 2027 hebben om de middelen weg te zetten. Dat staat in schril contrast met de tijd die gemoeid is met een landelijke regeling via RVO. Ook daarbij is wat aanlooptijd nodig, maar zodra deze eenmaal openstaat, en met het principe 'first come first serve', kan er aan gemeenten in heel Nederland op een gelijkwaardige manier snel zekerheid worden geboden over de middelen. Ook volgende tranches kunnen hier gemakkelijk aan worden toegevoegd;
- b. De onduidelijkheid en onzekerheid over de bestemming van de middelen: Wij constateren dat zowel in de artikelen als in de toelichting niet staat dát provincies het geld daadwerkelijk naar gemeenten moeten overhevelen voor het opstellen van een SMP. Zoals het er nu staat kunnen provincies bijvoorbeeld ook adviseurs inhuren die een eigen provinciaal model SMP ontwikkelen. Daarnaast is het voor gemeenten onduidelijk hoe de provincie gaat bepalen welke gemeente in de eerste of tweede tranche aan de beurt is. Gemeenten hebben het gevoel hier geen of onvoldoende invloed op uit te kunnen oefenen;
- c. De voorwaarden die provincies opstellen voor het verlenen van subsidie zijn ongewis: De consultatieversie van de SPUK stelt hieraan vrijwel geen voorwaarden. Dit betekent dat in iedere provincie potentieel inhoudelijk een ander SMP vereist kan zijn voor het beschermen van dezelfde soort. Verschillen kunnen ook ontstaan in de uitvoering van natuurinclusieve isolatie. Dit betekent voor landelijk opererende isolatiebedrijven potentieel dat zij door het land 12 verschillende methodes moeten toepassen;
- d. Vertrouwen: De mate van vertrouwen in provincies loopt sterk uiteen. In sommige gevallen gaat het goed, maar in een aantal provincies is weinig vertrouwen. De uitvoering verloopt er traag, er is te weinig bezetting, er zijn geen duidelijke richtlijnen, één provincie kon niet vertellen waar het bedrag van de vorige SPUK aan is besteed en enkele gemeenten ervaren ongelijke betrokkenheid binnen een provincie;
- e. Gezamenlijke aanvraag: een argument om de regeling via provincies te laten lopen, is dat zij ook gezamenlijke aanvragen kunnen faciliteren. Gemeenten geven aan dat, ongeacht of het via de provincie of het rijk loopt, het mogelijk zou moeten zijn om als gemeenten gezamenlijk een aanvraag in te kunnen dienen. Dit gebeurt ook bij andere regelingen.

3. Zorg voor een effectieve en eerlijke verdeling van middelen over gemeenten: minimaal 80% dekking voor gemeentelijke kosten, mogelijkheid tot voorschieten

Ons voorstel is als volgt:

- Gemeenten krijgen minimaal 80% dekking voor het SMP traject om te komen tot een gebiedsontheffing;
- Om zoveel mogelijk gemeenten de mogelijkheid te bieden om aanspraak te maken op de middelen pleiten wij voor de mogelijkheid van voorschieten (mits gemeenten de garantie krijgen dat ze op een later moment gecompenseerd worden);

- Aansluitend stellen we voor: per tranche een max van 3 of 4 ton per gemeente. De rest kan de gemeente voorschieten tot de overige dekking is ontvangen via een volgende tranche;
- Indien mogelijk, kunnen gemeenten die al een ontheffing hebben op basis van een SMP ook subsidie krijgen met terugwerkende kracht tot oplevering van SMP tot uiterlijk 2021, liefst niet uit de eerste tranche.

Onderbouwing

De enige manier waarop deze regeling effect zal sorteren, is wanneer gemeenten minimaal 80% dekking krijgen voor het opstellen van de SMP. Het betreft immers geen wettelijke taak voor gemeenten. We hebben een uitvraag gedaan bij onze leden of zij voor het maximale bedrag van €234.000 zouden starten met de SMP aanpak. Bijna 60% gaf aan dit niet te doen of het nog niet te weten omdat het afhankelijk is van ingewikkelde interne besluitvorming, die ontstaat in het geval van beperkte dekking vanuit het rijk. Uit de uitvraag bleek voorts ook dat het grootste deel van de gemeenten bereid is om (deels) voor te schieten, mits is gegarandeerd dat ze de middelen ook daadwerkelijk terug krijgen.

De huidige regeling gaat uit van het nu totale beschikbare bedrag en stelt voor dat bedrag te verdelen over de helft van de gemeenten. Hiermee komt het bedrag wat gemeenten kunnen ontvangen op een kleine €234.000,-. De middelen worden dus verdeeld op basis van beschikbaarheid, en niet op basis van wat gemeenten nodig hebben voor de SMP en de ontheffing. Wij vinden de verdeling zoals nu voorgesteld dan ook onrechtvaardig. De kosten die gemeenten moeten maken voor het opstellen van een SMP zijn niet overal hetzelfde en brengen grote verschillen met zich mee. Zo zien wij dat gemeenten uit de voorhoede relatief lage kosten maakten voor de SMP en ontheffing. Zij waren de massa voor en hadden daarmee lagere prijzen. De gemeenten die nu massaal op de zeer krappe ecologenmarkt een offerteaanvraag doen, komen soms met offertes van maar liefst meer dan 1 miljoen euro. Gemeenten zijn echter volledig afhankelijk van de provincie of zij in de voorhoede konden zitten of niet. Daarnaast zien wij grote verschillen in prijzen tussen kleine en grote gemeenten, gemeenten met veel of weinig kernen etc.

Ten slotte kan de markt niet 342 gemeenten tegelijk aan. Ook niet 171 gemeenten, zoals nu voorgesteld. Er zijn hiervoor eenvoudigweg te weinig ecologen. Wij verwachten dat daardoor in 2023 sowieso minder gemeenten met het opstellen van een SMP kunnen starten dan met het huidige voorstel uit de SPUK. De nu beschikbare middelen verspreiden over 50% van de gemeenten, lijkt daarmee een mooi gebaar, maar zorgt er in de praktijk voor dat de markt wordt overvraagd en dat gemeenten opdraaien voor de kosten.

Dit alles pleit daarom niet voor een one-size fits all oplossing maar voor een oplossing die realistisch en passend is bij de daadwerkelijke kosten die gemeenten moeten maken: dus met een percentage van de daadwerkelijke kosten. Kortom: de kosten die gemeenten moeten maken moeten leidend zijn, niet de beschikbare middelen.

Om ervoor te zorgen dat gemeenten het opstellen van SMP's niet stilleggen totdat bekend is vanaf wanneer middelen vergoed worden, willen we ten slotte, indien dit mogelijk is, in de regeling opgenomen hebben dat alle SMP's ten behoeve van na-isolatie, met als doel om te komen tot een verleende ontheffing van de provincie, met terugwerkende kracht tot en met 2 jaar geleden worden vergoed. Dit kan op basis van daadwerkelijk gemaakte kosten. Van SMP's die eerder dan 2021 opgesteld zijn, verwachten wij niet dat deze geschikt zijn voor een ontheffing voor na-isolatie en dat

deze SMP's een aanzienlijke aanpassing behoeven of dat gemeenten ervoor kiezen een afzonderlijke SMP voor na-isolatie op te stellen.

4. Landelijke richtlijnen (pre-)SMP

Ons voorstel is als volgt:

- Voor het einde van het jaar (2023) moet er een landelijk model (pre-)SMP zijn, zodat alle gemeenten op een vergelijkbare wijze aan de slag kunnen en zij daar duidelijkheid over hebben. Dit kunnen er ook meerdere zijn, bijvoorbeeld één voor stad, één voor platteland en één voor kernen.

Onderbouwing

Een oplossing vinden voor de problematiek is zo urgent dat landelijke regie noodzakelijk is. Daarbij is het voor gemeenten belangrijk dat er zoveel mogelijk uniformiteit bestaat in de eisen die worden gesteld aan een SMP en de pre-SMP aanpak. Te allen tijde moet voorkomen worden dat er in 12 verschillende provincies sprake is van 12 verschillende aanpakken/voorwaarden. Uniformiteit zal ook de noodzakelijke versnelling brengen. Ons voorstel is om landelijke richtlijnen voor een SMP en pre-SMP op te stellen. Dit moet op zeer korte termijn, uiterlijk einde van dit jaar, gereed zijn. Het rijk, provincies (IPO) en gemeenten (VNG) kunnen deze richtlijnen gezamenlijk (laten) opstellen. Daarbij denken we aan één of meerdere landelijke model-SMP's die zien op verschillende gebieds- of locatie types zoals stedelijk, kernen, landelijk.

5. Focus op de SMP en bijbehorende ontheffing: zorg voor een heldere afbakening

Ons voorstel:

1. We pleiten binnen de regeling voor een heldere afbakening tot het enkel komen tot SMP's en gebiedsontheffing (incl. monitoring) zodat alle gemeenten dezelfde onderdelen meenemen in hun offertetraject. Hieronder vallen niet de mitigerende maatregelen en pre-SMP;
2. Voor mitigerende maatregelen en pre-SMP's moeten er aanvullende middelen komen vanaf 1 januari 2024 via een extra regeling of met een aanvulling op een bestaande regeling. Dit kan een aanvulling zijn op de bestaande SPUK lokale aanpak isolatie, waarvoor gemeenten vanaf volgend jaar een tweede tranche kunnen aanvragen. Dit heeft echter wel gevolgen voor de doelstellingen van het NIP (met minder geld kunnen minder woningen verduurzaamd worden);
3. Maatregelen die de woningeigenaar extra moet uitvoeren, moeten via de ISDE vergoed worden.

Onderbouwing:

Het is nu niet duidelijk geformuleerd waar eventuele middelen voor gemeenten aan besteed kunnen worden. Dat betekent dat alle provincies dit anders kunnen inrichten. Gemeenten hebben hierover zorgen, vooral omdat de opgave waar zij voor staan grote kosten met zich meebrengt. De taken voor gemeenten zijn breed: het (laten) opstellen van een SMP, monitoring, het nemen van mitigerende maatregelen, het laten uitvoeren van de SMP, het aanvragen van de ontheffing en voldoen aan de ontheffingseisen. Daarnaast is er nog de algemene extra capaciteit die van de gemeentelijke organisatie wordt gevraagd. Gemeenten willen daarom een heldere afbakening waar de SPUK middelen voor bedoeld zijn.

De eerste prioriteit voor gemeenten, maar ook om uit een landelijke impasse te komen, is het doen van ecologisch onderzoek en het opstellen van een SMP ten behoeve van een ontheffing. Het grootste deel van de gemeenten heeft dit nog niet gedaan. Daarom is ons voorstel de middelen die er nu zijn enkel in te zetten voor een landelijk dekkend netwerk van gemeentelijke SMP's en bijbehorende ontheffingen. Dat betekent een heldere afbakening waarbij mitigerende maatregelen niet binnen deze regeling vallen.

Dat neemt niet weg dat middelen voor mitigerende maatregelen, en ook een pre-SMP aanpak, eveneens belangrijk zijn. Deze zijn juist cruciaal voor een effectieve en snelle aanpak van de isolatieopgave. Daarom pleiten wij op zeer korte termijn voor extra middelen waarmee ook de uitvoerende maatregelen voor koplopergemeenten vergoed kunnen worden. Extra maatregelen die voor rekening van woningeigenaren komen, de kosten per woning van zo'n 400-1000 euro per woning, kunnen opgenomen worden in de landelijke ISDE regeling met volledige dekking.

6. Aanvullend: Pre-SMP aanpak

Als laatste willen we extra aandacht vragen voor de pre-SMP aanpak. Zoals het er nu voorstaat komt isolatie in Nederland op korte termijn stil te liggen. De SMP aanpak is een goede aanpak om dit op langere termijn te voorkomen, maar biedt geen soelaas op de korte termijn. De enige manier die wij nu voor ons zien om op korte termijn door te gaan is via het werken met een pre-SMP aanpak. Wij willen u dan ook oproepen om op korte termijn met ons en de medeoverheden met urgentie te kijken naar een landsdekkende gelijke werkwijze via de pre-SMP methodiek.

Ten slotte

Een vertraging in isolatiewerkzaamheden kunnen we ons niet permitteren. Dit dringt des te meer nu isolatie de enige manier is om de energierekening betaalbaar te houden voor juist diegenen met een krappe portemonnee. Deze huishoudens kunnen geholpen zijn met het geld dat beschikbaar is gekomen met het NIP. Daarnaast willen we voorkomen dat de isolatiebranche de komende jaren stil komt te liggen en de sector gaat krimpen, juist nu we deze zo hard nodig hebben. Om dit te bereiken zijn wat ons betreft een aantal fundamentele aanpassingen nodig aan de huidige regeling. Daarom gaan we graag op zeer korte termijn in gesprek.

Wij hebben ten slotte in het kielzog van de reacties op deze SPUK ook een aantal knelpunten opgehaald die op zeer korte termijn en met urgentie moeten worden opgepakt. Deze knelpunten zijn als bijlage toegevoegd en wij willen u vragen hier serieus naar te kijken en deze samen met ons, de medeoverheden, maatschappelijke organisaties en de markt op te pakken.

Met vriendelijke groet,
Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Albert Vermuë
Beleidsdirecteur Leefomgeving

Bijlage 1: Wat is er nodig?

De onderstaande knelpunten en behoeftes heeft de VNG gedurende de zomer 2023 opgehaald. Dit is een momentopname. Het landelijk verzamelen hiervan gaat om een iteratief proces.

1. Voldoende middelen voor gemeenten om de versnelling te kunnen maken: pre-SMP aanpak, opstellen SMP, aanvraag ontheffing, monitoring, onderhoud/beheer SMP, toezicht/handhaving en mitigerende maatregelen.
2. Een uniforme SMP-onderzoeksmethodiek, met bijbehorende formats (bijvoorbeeld voor kernen, landelijk gebied, stedelijk) voor gemeenten in samenwerking met VNG en IPO
3. Ontwikkeling van een aanpak die tussentijds, als tijdelijke oplossing, kan worden ingezet totdat er een SMP is vastgesteld en een ontheffing is verleend: de pre-SMP aanpak (voorbeeld: provincie Utrecht). Ook voor deze aanpak is het belangrijk voor gemeenten dat deze uniform is en niet in 12 provincies 12 verschillende aanpakken ontstaan.
4. Duidelijkheid over welke isolatiemaatregelen wel / niet mogelijk zijn zonder ontheffing. Dit is belangrijk voor gemeenten die nu aan de slag zijn/willen met de isolatieopgave en aanpak energiearmoede. Wachten op inzet van de pre-SMP aanpak en SMP/ontheffing is voor veel gemeenten geen optie. Welke isolatiemaatregelen zijn ook nu al mogelijk zonder dat er een ecologisch onderzoek nodig is?
5. Kostendaling ecologisch onderzoek, middels:
 - a. Onderzoek mogelijkheden verlaging kosten ecologisch onderzoek: landelijk onderzoek naar bestaande protocollen en in hoeverre deze protocollen mogelijk te uitgebreid zijn voor een SMP voor de na-isolatie van woningen/gebouwen.
 - b. Duidelijke richtlijnen over hoe om te gaan met vrijwilligers rondom ecologisch onderzoek. En daarnaast leren van bestaande voorbeelden waarin veel met vrijwilligers is gewerkt. Dit kan ook meer in eigen beheer en los van ecologenbureaus, in sommige gemeenten met een eigen stadsecoloog.
 - c. Een pool van ecologen per provincie/regio die voor gemeentelijke SMP's ingezet kunnen worden.
 - d. Inclusief een aanpak opleiden van deze ecologen die gemeenten kunnen inzetten (getrokken door LNV)
 - e. Actieprogramma voor meer ecologen in brede zin (ook stikstof)
6. Heldere en eenduidige communicatie vanuit het rijk richting provincies en gemeenten over natuurvriendelijke isolatie.
7. Duidelijke informatie, handelingsperspectief en communicatieaanpak naar particulieren, verhuurders, isolatiebranche en gemeenten via de voor deze doelgroepen relevante informatiepunten (Milieucentraal, Aedes, Venin en opleidingscentra en NPLW).
8. Extra landelijke ondersteuning, o.a. met de genoemde instrumenten, van gemeenten op dit thema via het NPLW.